

Karar İncelemesi

ALMAN FEDERAL MAHKEMESİ'NİN LİMİTED ŞİRKETTEN ÇIKARILMA ve AYRILMA AKÇESİ ÖDENMESİNE İLİŞKİN 11.07.2023 TARİHLİ VE II ZR 116/21 SAYILI KARARININ İNCELENMESİ

*A Review of the Decision by the German Federal Court of Justice
of 11.07.2023 – II ZR 116/21 on the Exclusion of a Member from a
Limited Liability Company and the Payment of Fair Value
Compensation*

Deniz BAYTEMÜR KÖKSAL*

Öz

Türk Ticaret Kanunu ve İsviçre Borçlar Kanunu'nda ortağın limited şirketten çıkması ve çıkarılması ayrıntılı olarak düzenlenirken Alman Limited Şirketler Kanunu'nda bu hususlara ilişkin açık bir düzenleme yer almaz. Öte yandan, Alman içtihatlarında ve öğretisinde ortağın çıkması ve çıkarılmasının mümkün olduğu konusunda uzun yıllardır görüş birliği bulunmaktadır.

Çıkma veya çıkarılma kararlarının hüküm ve sonuçları ile ayrılma akçesinin ödenmesinin etkisi konusunda Alman hukuku ile Türk-İsviçre hukuku arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Almanya'da uzun yıllardır kabul gören görüşe göre ortağın şirketten çıkarılması ve dolayısıyla ortaklık sıfatının sona ermesi, ayrılma akçesinin ödenmesine bağlıdır. Bu yaklaşıma yöneltilen eleştiriler doğrultusunda Alman Federal Mahkemesi, 11.07.2023 tarihli ve II ZR 116/21 sayılı kararıyla görüş değişikliğine gitmiştir. Federal Mahkeme'nin yeni görüşüne göre, ortağın şirketten çıkarılması ayrılma

Makalenin Geliş Tarihi: 11.06.2024, **Makalenin Kabul Tarihi:** 20.11.2024.

* Avukat, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Özel Hukuk ABD Doktora Öğrencisi,
E-posta: deniz.baytemur@hbv.edu.tr, Telefon: 05303436086, ORCID: 0000-0002-
2807-9086.

akçesinin ödenmesinden bağımsız iken kalan ortaklar, ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmından esas sermaye payları oranında sorumlu olmalıdır. Ayrıca, şirket malvarlığının ayrılma akçesini karşılamaya yetmeyeceğinin açık olması durumunda çıkarılma talebi reddedilmelidir. Bu çalışmada, Federal Mahkeme'nin bu kararı, Türk-İsviçre Hukuku ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alman Federal Mahkemesi, limited şirket, çıkarılma, ayrılma akçesi, ortakların sorumluluğu.

Abstract

While the Turkish Commercial Code and the Swiss Code of Obligations comprehensively address the exit and exclusion of a member from a limited liability company, the German Act on Limited Liability Companies does not contain any provisions on these issues. Yet, there is a long-standing consensus in German case law and doctrine on the possibility of a member to exit and be excluded.

Significant differences exist between Turkish-Swiss law and German law regarding the consequences of exit or exclusion decision and the effect of fair value compensation payment. According to the long-accepted approach in Germany, the exclusion of a member and hence termination of the membership status is contingent upon the fair value compensation payment. Following criticisms, the German Federal Court of Justice changed this approach in its decision of 11.07.2023 - II ZR 116/21. Under the Federal Court's new approach, the exclusion of a member is independent of fair value compensation payment, while the remaining members shall be liable for the unpaid amount. Furthermore, the exclusion claim must be rejected if the insufficiency of the company's assets to cover the fair value compensation is obvious. This study analyses the decision of the Federal Court in comparison with Turkish-Swiss law.

Keywords: German Federal Court of Justice, limited liability company, exclusion, fair value compensation, liability of the partners.

GİRİŞ

Limited şirketlere ilişkin mehz İsviçre Borçlar Kanunu (*Obligationenrecht-OR*) ve Türk Ticaret Kanunu'ndaki (TTK) düzenlemelere öncülük eden Alman Limited Şirketler Kanunu'nda (*Gesetz Betreffend die Gesellschaften mit Beschränkter Haftung-GmbHG*), itfa (*Einziehung*)¹ ve ıskat² (*Kaduzierung*) kurumları bir kenara bırakılırsa, ortakların şirketten çıkması (*Austritt*) veya çıkarılması (*Ausschluss*)³ konusunda açık kanuni dayanak bulunmamaktadır. Buna karşın, yerleşik mahkeme içtihatlarında ve öğretide bir ortağın haklı sebeple ya da şirket sözleşmesindeki bir sebebe dayanarak şirketten çıkması veya çıkarılmasının mümkün olduğu kabul edilmektedir. Kanuni dayanağın bulunmaması nedeniyle çıkma veya çıkarılma ile bunlara bağlanan hukuki sonuçlar yargı kararlarının ve öğretinin etkisiyle şekillenmiştir.

Ortağın haklı sebeple veya şirket sözleşmesinde yer alan bir sebebe dayanarak şirketten çıkması veya çıkarılması halinde ayrılmanın ne zaman gerçekleşeceği, çıkarılan ortağın hakları, ayrılma akçesinin ödenmesi, ortaklık sıfatının sona ermesiyle ayrılma akçesinin ödenmesi arasındaki ilişki bakımından Alman yaklaşımı ile Türk-İsviçre mevzuat ve öğretisi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Almanya'da uzun yıllardır ortaklık sıfatının sona ermesinin ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı olduğu (*Bedingungslosung*) görüşü baskındı. Bu görüşe göre ayrılma akçesi ödenene kadar -en azından bazı- ortaklık hakları muhafaza edilmeliydi. Yargı

¹ İtfa, ortağa ait esas sermaye paylarının ve buna bağlı hak ve yükümlülüklerinin iptali anlamına gelir. Ortağın paylarının tamamı veya bir kısmı itfaya konu edilebilir. § 34 GmbHG uyarınca itfa için kural olarak ilgili ortağın rızası ve şirket sözleşmesinde bu yönde hüküm bulunması gerekir, ancak şirket sözleşmesinde koşullarının ayrıntılı olarak düzenlenmesi halinde ortağın rızası olmaksızın da itfa kararı alınabilir. Ayrıntılı olarak bkz. Thomas Fleisher, "GmbHG § 34 Einziehung von Geschäftsanteilen," içinde *Gesellschaftsrecht*, ed. Martin Henssler ve Lutz Strohn (München: C.H. Beck, 2024), N. 1 vd.

² İskat, §21 GmbHG uyarınca esas sermaye koyma borcunu yerine getirmede temerrüde düşen ortağın esas sermaye payından ve paya bağlı haklardan yoksun bırakılması anlamına gelir.

³ Ortağın şirketten çıkması yahut çıkarılması ortağın şirketten ayrılması neticesini doğuracağından, çalışma boyunca çıkma veya çıkarılmayı ifade etmek üzere kimi zaman ayrılma kavramı kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında ayrılma neticesi doğuran diğer haller (ör. esas sermaye payının devri) ayrılma kavramının dışında tutulmuştur.

kararlarına yön veren bu yaklaşımı öğretinin tamamı benimsemediği gibi özellikle ayrılma akçesi ödenene kadarki süreçte ortağın statüsü konusunda tartışmalar bulunmaktaydı. Ayrıca, ayrılmanın ayrılma akçesinin ödenmesi koşuluna bağlanmasının yarattığı belirsizlik de eleştirilmekteydi. Bu doğrultuda, Alman Federal Mahkemesi (*Bundesgerichtshof-BGH*) 2012 yılında itfa hakkında verdiği kararlar görüş değişikliğine giderek ayrılma neticesinin, ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olduğuna hükmetmiştir. Bu karardan yaklaşık on yıl sonra, 2023 yılında bu görüş çıkarılma kararlarına da teşmil etmiştir. Federal Mahkeme'nin 11.07.2023 tarih ve II ZR 116/21 sayılı kararında özetle, uzun yıllardır kabul gören, ortağın şirketten çıkarılmasının ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı olduğu görüşü terk edilmiştir⁴. Federal Mahkeme'nin yeni yaklaşımına göre ortaklık sıfatının sona ermesi ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olup ayrılma akçesinin ödenmesi, ayrılmanın koşulu değildir; sonucu olmalıdır. Bu emsal kararlar Alman uygulaması limited şirketten ayrılmanın sonuçları bakımından Türk-İsviçre hukuk sistemine yakın bir yöne evrilmiştir. Öte yandan, ayrılan ortağın ayrılma akçesi alacağına teminat altına alınması gereğine dikkat çeken Federal Mahkeme, diğer ortakların ayrılma akçesinin şirket tarafından ödenmeyen kısmından esas sermaye payları oranında sorumlu olmaları gerektiğini (*Haftungslösung*) belirtmiştir. Bu çalışmada, Alman Federal Mahkemesi'nin anılan kararı özetlendikten sonra bu karar doğrultusunda ortağın şirketten çıkarılmasının sonuçları, ayrılma kararının etkisi, ayrılma akçesinin ödenmesinde ortakların sorumluluğu ve şirket malvarlığı ile çıkarılma kararı arasındaki ilişkiye dair güncel yaklaşımı Türk-İsviçre Hukuku ile karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

I. DEĞERLENDİRMEYE KONU KARARIN ÖZETİ

A. Uyuşmazlık ve Mercilerin Çözümleri

Her biri %50 esas sermaye payına sahip iki ortaklı bir limited şirketin bir ortağı diğer ortak aleyhine haklı sebeple çıkarma davası açmıştır. Davada limited şirket de fer'i müdahil olarak yer almıştır. Davacı ortak, davalı ortağın şirketten çıkarılmasını ve çıkarılan ortağa ait esas sermaye paylarının itfası yahut devri konusunda yetkilendirilmeyi talep etmiştir. Davacı ayrıca, çıkarılması istenen ortağa ait esas sermaye payına denk düşen ayrılma

⁴ BGH Urt. v. 11.07.2023, II ZR 116/21 (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 10.05.2024). Bu çalışma kapsamında söz konusu karar "BGH 2023" olarak anılacak olup yapılan atıflar karardaki paragraf numaralarını göstermektedir.

akçesini ödemeyi de taahhüt etmiştir. Şirket asgari esas sermaye (25.000 Avro) ile kurulmuş olup sermayenin tamamı ödenmiştir.

İlk derece mahkemesi tarafından yapılan incelemede, şirketin ayrılma akçesini serbestçe kullanılabilen malvarlığından (*freies, ungebundenes Vermögen*) karşılayamayacağını açık olduğu gerekçesiyle çıkarma talebi reddedilmiştir. Davacı ortak ve fer'i müdahil şirket, istinaf talebinde bulunmuştur. İstinaf mahkemesi kararında özetle şu hususlar ortaya konmuştur⁵: Sermayenin korunması ilkesi gereğince ayrılma akçesinin şirketin serbestçe kullanılabilen malvarlığından ödenmesi gerekir. Ayrıca ortağa yapılacak ödeme şirkette bilanço açığına yol açmamalıdır. Ödemenin bilanço açığına yol açıp açmayacağına ilişkin inceleme, şirket malvarlığının rayiç değeri üzerinden değil, şirketin defter değeri (bilanço değeri) üzerinden yapılmalı ve gizli yedek akçeler bu hesaplama dahil edilmemelidir. Yapılan hesaplama neticesinde şirketin esas sermayeyi aşan serbestçe kullanılabilen malvarlığı ayrılma akçesini karşılamaya yetmiyorsa çıkarma talebi reddedilmelidir. İstinaf mahkemesi kararında ayrıca sermayenin korunması ilkesinin ayrılan ortağı değil, alacaklıları koruyan bir düzenleme olduğu vurgulanarak çıkarılmanın ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı olmadığı belirtilmiştir. İstinaf mahkemesince bir yandan çıkarılma kararının hüküm ve sonuç doğurmasının ayrılma akçesine ödenmesine bağlı olmadığı ortaya koyulurken bir yandan da ayrılma akçesi ödenmesinin sermayenin korunması ilkesinin ihlaline yol açamayacağı vurgulanmıştır. Yapılan incelemeye göre son duruşmada, şirketin ayrılma akçesini ödemeye yetecek miktarda malvarlığı bulunmadığının anlaşıldığı ve diğer ortağın ayrılma akçesini ödeme taahhüdünün bu neticeyi değiştirmeyeceği gerekçesiyle istinaf talebi reddedilmiştir.

B. Federal Mahkeme'nin Kararı

Davacının temyiz talebi üzerine dosya Federal Mahkeme'nin önüne gelmiştir. Federal Mahkeme öncelikle, iki ortaklı limited şirketlerde bir ortağın diğeri aleyhine -bu yönde alınmış bir genel kurul kararı olmaksızın- haklı sebeple çıkarma davası açıp açamayacağı sorusunu olumlu olarak yanıtlamıştır.

Kararda ikinci olarak, bu incelemenin de konusunu teşkil eden, inşai nitelikteki (*Gestaltungsurteil*) çıkarılma kararının hüküm ve sonuç

⁵ OLG München, NZG 2021, 1213 (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 30.05.2024).

doğurmasının ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı olup olmadığı sorusu yanıtlanmıştır. Federal Mahkeme, 2012 yılından itibaren itfaya ilişkin verdiği kararlarda benimsediği görüşü bu defa çıkarılma kararları yönünden de benimsemiş ve haklı sebeple çıkarılma kararının hüküm ve sonuç doğurmasının ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı olmadığına hükmetmiştir⁶. Federal Mahkeme'ye göre mahkemenin çıkarılma kararı ile ortaklık sıfatı sona erer ve ortak şirketten ayrılır. Ortaklık sıfatının sona ermesi, ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı değildir. Öte yandan bu netice, diğer ortaklar ayrılan ortağa ait esas sermaye paylarının ekonomik değerinden faydalanmayı sürdürürken ortağın eli boş olarak şirketten ayrılması tehlikesini doğurabilir. Bu nedenle, ayrılma akçesinin ödenmesi için kalan ortaklar tarafından gerekli önlemler alınmaksızın şirketin feshedilmeyerek ayakta tutulması dürüstlük kuralına aykırı ise ortaklar, ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmından esas sermaye payları oranında sorumlu olmalıdır⁷.

Diğer taraftan, Federal Mahkeme sermayenin korunması ilkesinin esasen alacaklıları koruyucu bir düzenleme olduğunu vurguladıktan sonra ayrılma kararının alınabilmesi bakımından bu ilkenin çıkarılan ortağı koruyucu etkisinin de bulunduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede, son duruşma itibarıyla şirketin, *Kapitalerhaltung* başlıklı § 30/1 GmbHG düzenlemesini ihlal etmeden ayrılma akçesini ödeyemeyeceği açıksa çıkarma talebi kabul edilmemelidir⁸.

Somut olayda davacı ortak, çıkarılması talep edilen ortağın ayrılma akçesi alacağını -şirket lehine- ödeme taahhüdünde bulunmuştur. İstinaf mahkemesi, şirketin malvarlığının yeterli olmadığı durumlarda ortağın bu yöndeki taahhüdünün bir etkisi olmayacağına ve çıkarılma talebinin reddinin yerinde olduğuna karar vermiştir. Federal Mahkeme ise ortağın ayrılma akçesini ödeme taahhüdünün şirket bilançosuna yansıtılabileceğini, bunun şirket malvarlığına etkisi olacağını ve bu taahhüdün dikkate alınarak şirket malvarlığının tespiti gerektiğini belirtmiştir⁹. Ayrılma akçesinin söz konusu ödeme taahhüdü de dikkate alınarak, şirketin serbestçe tasarruf edilebilen malvarlığından ödenip ödenemeyeceği araştırmaksızın karar verilmiş olması gerekçesiyle Federal Mahkeme bozma kararı vermiştir.

⁶ BGH 2023, N. 20.

⁷ BGH 2023, N. 21.

⁸ BGH 2023, N. 27.

⁹ BGH 2023, N. 38.

II. DEĞERLENDİRME

A. Genel Olarak Limited Şirketten Çıkma ve Çıkarılma

Alman Federal Mahkeme kararının Türk-İsviçre Hukuku ile karşılaştırmalı olarak incelenmesinden önce bu hukuk sistemlerinden limited şirketten çıkma ve çıkarılma meselelerine kısaca göz atılması uygun olacaktır. Yukarıda da zikredildiği gibi limited şirket ortağının çıkması ve çıkarılması, Türk-İsviçre Hukuku'nda kanunla ayrıntılı olarak düzenlenirken GmbHG'de ortağın kendi iradesiyle şirketten çıkması yahut şirket tarafından çıkarılmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yerleşik içtihat¹⁰ ve öğreti¹¹ ortağın şirketten çıkmasının veya çıkarılmasının mümkün olduğunu kabul etmektedir.

1. Türk-İsviçre Hukuku'nda Çıkma ve Çıkarılma

TTK m. 638/2 (Art. 822/1 OR) uyarınca her ortak haklı sebeplerin varlığı halinde şirketten çıkması talebiyle dava açabilir. En yalın haliyle, ortaklığın devamını çekilmez kılan, dürüstlük kurallarına göre ortaklığın sürdürülmesinin taraflardan beklenemeyeceği haller, haklı sebep oluşturur¹².

¹⁰ Alman uygulamasında limited şirketten çıkarılmanın önünü Federal Mahkeme'nin 01.04.1953 tarih ve II ZR 235/52 sayılı kararı açmıştır (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 25.05.2024).

¹¹ Holger Altmepfen, *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*, 11. Auflage (München: C.H. Beck, 2013), § 60 N. 61; Wolf-Amelung Böhm, *Die Sicherung der Abfindung beim Ausscheiden aus der GmbH* (Frankfurt: Peter Lang, 2016), 8 vd.; Gerhard K. Balz, *Die Beendigung der Mitgliedschaft in der GmbH* (Berlin: Duncker & Humblot, 1984), 28 vd.; Olaf Sosnitza, "Anhang § 34 Ausschluss und Austritt von Gesellschafter," içinde *Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, ed. Lutz Michalski ve diğ., 4. Auflage (München: C.H. Beck, 2023), N. 6, 42; Peter Ulmer ve Mathias Habersack, "Anhang nach § 34 Ausschließung und Austritt von Gesellschaftern," içinde *GmbHG Großkommentar, Band I*, ed. Mathias Habersack, Matthias Casper ve Marc Löbbe, 3. Auflage (Tübingen: Mohr Steinbeck, 2019), N. 9, 46; Detlef Kleindiek, "§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen," içinde *GmbH-Gesetz*, ed. Walter Bayer, Peter Hommelhoff, ve Detlef Kleindiek, 20. Auflage (Köln: Otto Schmidt, 2020), § 34 N. 109, 144.

¹² Yargıtay 11. HD., E. 2016/4188 K. 2017/6392 T. 21.11.2017 (lexpera.com.tr, erişim tarihi: 05.06.2024); İrfan Baştuğ, *Limited Şirkette Ortağın Çıkması ve Çıkarılması* (İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1966), 44; Ersin Çamoğlu, *Limited Ortaklıklar Hukukunun Temel İlkeleri* (İstanbul: Vedat, 2020), N. 101; Nihat Taşdelen, *Limited Ortaklıklarda Çıkma Çıkarılma ve Fesih* (Ankara: Yetkin, 2012), 180-181.

Haklı sebeple çıkma hakkı, vazgeçilmez nitelikte bir ortaklık hakkıdır; bu hakkın kaldırılması ya da şirket sözleşmesi ile sınırlandırılması kabul edilemez¹³. Ayrıca, şirket sözleşmesinde ortaklara çıkma hakkı tanınması halinde ortak, sözleşmedeki çıkma sebebine dayanarak da şirketten çıkabilir (TTK m. 638/1; Art. 822/2 OR). Bu durumda ortak, dava açmasına gerek bulunmaksızın, tek taraflı, varması gereken çıkma bildirimini ile şirketten çıkar¹⁴.

Ortağın şahsında veya davranışlarında ortaklık ilişkisinin devamını çekilmez kılan sebeplerin bulunması halinde şirket tarafından ortağın haklı sebeple çıkarılması talebiyle dava açılabilir (TTK m. 640/3; Art. 823/2 OR)¹⁵. Çıkarma davası açılması için bu yönde alınmış bir genel kurul kararı gerekir; karar, oy hakkı bulunan esas sermayenin salt çoğunluğu ve toplantıda temsil edilen oyların üçte ikisiyle alınır (TTK m. 621/1(h), Art. 808b OR). Ayrıca, şirket sözleşmesinde ortağın çıkarılmasına ilişkin özel sebeplere (TTK m. 577/1(1)) yer verilmişse şirket bu sebeplere dayanarak ortağı şirketten çıkarabilir (TTK m. 640/1; Art. 823/1 OR). Çıkarma kararı TTK m. 621/1'deki nisapla alınır. Son olarak, ortağın açtığı haklı sebeple fesih davasında mahkeme tarafından alternatif çözüm olarak davacı ortağın çıkarılmasına karar verilebilir.

¹³ Abuzer Kendigelen ve İsmail Kırca, *Şirketler Hukuku Cilt III* (İstanbul: On İki Levha, 2022), 214; İrfan Baştuğ, *Limited Şirkette Ortağın Çıkması ve Çıkarılması* (İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1966), 51; Manfred Küng ve Raphaël Camp, *GmbH-Recht Kommentar* (Zürich: Orell Füssli, 2006), Art. 822 OR N. 4; Werner Meier, *Austritt und Ausschluss aus der GmbH gemäss Art. 822 OR* (Zürich: Juris, 1950), 81; Nihat Taşdelen, *Limited Ortaklıklarda Çıkma Çıkarılma ve Fesih* (Ankara: Yetkin, 2012), 180; Reto Sanwald, *Austritt und Ausschluss aus AG und GmbH* (Zürich: Dike, 2009), 351.

¹⁴ Ersin Çamoğlu, *Limited Ortaklıklar Hukukunun Temel İlkeleri* (İstanbul: Vedat, 2020), N. 93; Sandro Germann, *Die personalistische AG und GmbH* (Zürich: Dike, 2015), N. 2061; Bünyamin Gürpınar, "Limited Şirketlerde Çıkma ve Çıkmaya Katılma," Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 20, sayı 2 (2016): 78; Küng ve Camp, *GmbH-Recht*, Art. 822 OR N. 6; Meier, *Austritt und Ausschluss*, 63; Hasan Pulaşlı, *Şirketler Hukuku Genel Esaslar* (Ankara: Adalet, 2024), 768; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 35; Ünal Tekinalp, *Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku* (İstanbul: Vedat, 2015), N. 21-38; Şükrü Yıldız, *Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Limited Şirketler Hukuku* (İstanbul: Arıkan, 2007), 55.

¹⁵ Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 388; Oruç Hami Şener, *Limited Ortaklıklar Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2017), 903; Olivia Wipf ve Hans Caspar von der Crone, "Ausschluss eines GmbH-Gesellschafters," *Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht* 90, no. 5 (2018), 577 (ius.uzh.ch, erişim tarihi: 04.05.2024).

Çıkma veya çıkarılmanın mahkeme kararıyla gerçekleştiği durumlarda, ortaklık ilişkisini sona erdiren, mahkemenin çıkma veya çıkarılma yönündeki kararıdır. Bu karar HMK m. 108 bağlamında inşai karar niteliğindedir¹⁶. Bu bakımdan, çıkma veya çıkarılma kararının kesinleşmesi ile ortaklık sıfatı ve kural olarak bu sığata bağılı hak ve yükümlülükler¹⁷ geleceğe etkili olarak sona erer¹⁸. Ayrılma üçüncü kişiler bakımından hüküm ve sonuç doğurması için ise ticaret siciline tescil ve ilanı gerekir¹⁹.

Sermayenin iadesi yasağı (TTK m. 601) gereğı ayrılan ortağı, şirkete getirdiğı esas sermaye pay bedeli iade edilemez. Ancak çıkma veya çıkarılma cezalandırıcı nitelikte olmadığından²⁰ ortağın şirketten eli boş gönderilmesi de kabul edilemez. Bu nedenle, ortaklık sıfatının sona ermesine bağılı olarak ortağın kaybettiğı hakların ve şirkette bıraktığı esas sermaye payının telafisi olarak ortağı esas sermaye payının gerçek değerine (*wirklicher Wert der Stammanteile*) uygun ayrılma akçesi talep hakkı (*Abfindung*) tanınmıştır (TTK m. 641/1, Art. 825/1 OR). Gerçek değer esasına göre hesaplanan

¹⁶ Çamoğlu, *Limited Ortaklıklar*, N. 99; Peter Dorscheid, *Austritt und Ausschluss eines Gesellschafters aus der personalistischen Kapitalgesellschaften* (Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1984), 103; Meier, *Austritt und Ausschluss*, 79, 90; Hanife Öztürk Dirikkan, *Limited Şirkette Ortağın Ayrılması ve Ayrılma Payı* (Ankara: Yetkin, 2005), 46; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 53; Taşdelen, *Çıkma, Çıkarılma ve Fesih*, 226. Ayrıca “Çıkma kararı ise inşai nitelikte bir karar olup...” Yargıtay. 11. HD., E. 2015/1027 K. 2015/3429 T. 12.3.2015 (lexpara.com.tr, erişim tarihi: 01.06.2024).

¹⁷ TTK m. 604'te ek ödeme yükümlülüğü ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 35. maddesinde kamu borçlarından sorumluluk bakımından öngörülen istisnalar.

¹⁸ Baştuğ, *Çıkma ve Çıkarılma*, 75; Çamoğlu, *Limited Ortaklıklar*, N. 99, 154; Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 243; Meier, *Austritt und Ausschluss*, 79-80; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 96; Pulaşlı, *Şirketler Hukuku*, 774, 788; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 53; Şener, *Limited Ortaklıklar*, 917, 919; Burçak Tatlı, “Limited Şirketlerde Çıkma, Çıkarma ve Ayrılma Akçesi,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25, sayı 1 (2021): 172, 181; Yıldız, *Limited Şirketler Hukuku*, 160; Wipf ve von der Crone, “Ausschluss,” 581.

¹⁹ Baştuğ, *Çıkma ve Çıkarılma*, 70; Ali Kaya, “Limited Şirketten Ayrılmanın Hukuki Sonuçları ve Özellikle Ayrılma Akçesi Bağlamında Yeni Ticaret Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi,” *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, sayı 2 (2013): 122; Meier, *Austritt und Ausschluss*, 100; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 97; Pulaşlı, *Şirketler Hukuku*, 788; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 55; Şener, *Limited Ortaklıklar*, 918; Wipf ve von der Crone, “Ausschluss,” 581. Aksi yönde bkz. Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 243-244.

²⁰ Botschaft zur Revision OR 2001, 3222-3223; TTK madde gerekçeler, m. 641.

ayrılma akçesi, ortağın şirketten ayrılması ile yaşadığı ekonomik kaybı telafi ederek ortağa şirkette kalmaya devam etse idi erişeceği ekonomik mevkiye denk bir konum sağlamayı amaçlar²¹. Ayrılma akçesinin borçlusu şirkettir²².

2. Alman Hukuku'nda Çıkma ve Çıkarılma

Şirket sözleşmesinde çıkarılmaya ilişkin düzenleme bulunmuyorsa ortağın haklı sebeple çıkarılması için genel kurul tarafından bu yönde bir karar alındıktan sonra ortağın haklı sebeple çıkarılması talebiyle dava açılması gerekir²³. Dava inşaî niteliktedir²⁴. Çıkarılma kararı hüküm ve sonuç doğurana kadar ortaklık sıfatı devam eder; aksi yönde bir ihtiyati tedbir kararı alınmamışsa ortak, yargılama süresince ortaklık sıfatına bağlı hak ve yükümlülüklerini sürdürür.

Şirket sözleşmesinde çıkarılma sebeplerinin öngörülmesi halinde, dava açılmasına gerek olmaksızın, genel kurul kararıyla da ortağın şirketten çıkarılması mümkündür²⁵.

Şirketin haklı sebeple ortağı çıkarabilme imkânı karşısında ortağın haklı sebeple çıkma hakkı bulunur²⁶. Türk-İsviçre hukukundan farklı olarak Alman hukukunda yaygın görüş, haklı sebeple çıkma hakkının tek taraflı varması gereken irade beyanı ile kullanılacağı yönündedir²⁷. Bu bakımdan, haklı sebeple çıkma için dava açılmasına gerek bulunmadığı ifade edilmektedir²⁸. Şirket ayrılan ortağa ait esas sermaye paylarını kendisi iktisap edebileceği gibi başka bir ortağa ya da üçüncü kişiye devredebilir yahut payların itfasına karar verebilir.

²¹ Botschaft zur Revision OR 2001, 3223; TTK madde gerekçeleri, m. 641; Handschin ve Truniger, *Die GmbH* (Zürich: Schultess, 2019), § 15 N. 22; Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 247; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 105; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 83; Şener, *Limited Ortaklıklar*, s. 921; Wipf ve von der Crone, "Ausschluss," 581.

²² Handschin ve Truniger, *Die GmbH*, § 15 N. 32; Meier, *Austritt und Ausschluss*, 114; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 153; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 84; Hans Rudolf Trüeb ve Reto Wildeisen, "Art. 825," içinde *OR Kurzkommentar*, ed. Heinrich Honsell (Basel: Helbing Lichtenhahn, 2014), N. 1.

²³ Balz, *Beendigung*, 36; Böhm, *Abfindung*, 9; Sosnitza, "Anh. § 34," N. 21.

²⁴ Sosnitza, "Anh. § 34," N. 30; Ulmer ve Habersack, "Anh. nach § 34," N. 21.

²⁵ Böhm, *Abfindung*, 10; Sosnitza, "Anh. § 34," N. 41.

²⁶ Böhm, *Abfindung*, 11; Sosnitza, "Anh. § 34," N. 46.

²⁷ Böhm, *Abfindung*, 12; Kleindiek, "§ 34," N. 151.

²⁸ Balz, *Beendigung*, 106.

B. Alman Federal Mahkeme Kararı'nın Türk-İsviçre Hukuku Işığında Değerlendirilmesi

1. Ayrılma Akçesinin Ödenmesinin Çıkarılma Kararının Hüküm ve Sonuç Doğurması ile İlişkisi Bakımından

Federal Mahkemenin incelemeye konu kararında ayrılmanın hüküm ve sonuç doğurmasının ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olduğu vurgulanmıştır. Bu karar, Federal Mahkeme'nin uzun yıllardır sürdürdüğü yaklaşımını değiştirmesi bakımından önemlidir. Zira Federal Mahkeme'nin 1953 yılındaki öncü kararına²⁹ ve bu doğrultuda öğretinin benimsediği³⁰ ve yakın zamana kadar geçerliliğini koruyan görüşe göre ortağın şirketten ayrılması, ayrılma akçesinin mahkeme kararında gösterilen vadede ödenmesi koşuluna bağlıdır³¹. Bu kapsamda, mahkemenin çıkarılma kararında aynı zamanda ayrılma akçesinin miktarı ve ödenme zamanı gösterilmelidir³². Koşullu çözüm (*Bedingungslosung*) olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre çıkarılması istenen ortağın ortaklık sıfatının ve buna bağlı olarak ortaklık haklarının sona ermesi için ayrılma akçesinin ödenmesi gerekir. Ayrılma akçesi, -sermayenin korunması ilkesi ihlal edilmeden- mahkeme kararında gösterilen sürede ödenene kadar çıkarılma kararının inşaî etkisi doğmaz ve ayrılma gerçekleşmez³³. Ayrılma akçesinin mahkeme kararında gösterilen şekilde ödenmesi ile ortaklık sıfatı ve buna bağlı hak ve yükümlülükler sona erer.

Koşullu çözüm, ayrılmayı ertelediği ve ayrılma akçesi ödenene kadarki aşamada ortaklık hakları yönünden belirsizliğe yol açtığı gerekçesiyle öğretide eleştirilmekteydi³⁴. Ayrılma akçesi ödenene kadar ortağın şirkete

²⁹ BGH Urt. v. 01.04.1953, II ZR 235/52 (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 25.05.2024).

³⁰ Balz, *Beendigung*, 67 vd. Bu görüşü savunan diğer yazarlar için bkz. Böhm, *Abfindung*, 164 dn. 844'te anılan yazarlar.

³¹ 1973 yılında yayımlanan ancak yasalaşmayan GmbHG Tasarısındaki hükümlerden yola çıkarak öğretide ayrılma akçesinin kararın kesinleşmesinden itibaren 6 ay içerisinde ödenmesi gerektiği savunulmaktaydı. Bkz. Böhm, *Abfindung*, 165 vd.; Ilias Souferlos, *Ausschließung und Abfindung eines GmbH-Gesellschafters* (Köln: Dr. Otto Schmidt, 1983), 91 vd.

³² Sosnitza, "Anh. § 34," N. 30; Strohn, "§ 34," N. 187.

³³ Böhm, *Abfindung*, 164; Ulmer ve Habersack, "Anh. nach §34," N. 34.

³⁴ Böhm, *Abfindung*, 166; Lutz Strohn, "§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen," içinde *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, ed. Holger Fleisher ve Wulf Goette. 4. Auflage (München: C.H. Beck,

karşı konumu da tartışmalıydı; özellikle yönetsel haklar tereddüde yol açmaktaydı. Bir görüşe göre ortak, ayrılma akçesi alacağını olumsuz yönde etkileyen, bu alacağın tahsilini tehlikeye düşüren kararlar haricinde genel kurulda olumsuz oy kullanamaz³⁵. Bir başka görüşe göre ortaklık haklarının devamı şirketin menfaati ile çelişeceğinden bu süreçte ortaklık haklarının dondurulması gerekir³⁶. Diğer taraftan, koşullu çıkarmanın ortaklık hakları bakımından yarattığı belirsizliği eleştiren kimi yazarlar, mahkeme kararının kesinleşmesi ile derhal hüküm ve sonuç doğurması gerektiğini ve bu kapsamda ortaklık sıfatının da kararın kesinleşmesi ile sona ereceğini savunmaktaydı³⁷. Bu görüşe göre mahkeme kararında gösterilen sürede ayrılma akçesi alacağı ödenmezse ortaklık sıfatı yeniden canlanmalıdır. Yine koşullu çıkarmayı eleştiren başka bir görüşe göre ise ortaklık sıfatına bağlı haklar çıkarılma kararının kesinleşmesi ile birlikte derhal sona ermeli, fakat ortağa ait esas sermaye payları ayrılma akçesinin ödendiği tutar kadar peyderpey şirkete geçmelidir³⁸.

Koşullu çözüm yakın bir tarihe kadar çıkarılmanın yanı sıra itfa kararlarında da uygulanmaktaydı. Ancak Federal Mahkeme, 2012 yılında itfaya ilişkin verdiği kararında koşullu çıkarma görüşünü terk ederek ortaklık sıfatının sona ermesinin ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olduğuna hükmetmiştir³⁹. Federal Mahkeme'nin bu tarihten sonra itfaya ilişkin olarak verdiği kararlarda benimsediği bu yaklaşım, çıkarılma kararları yönünden de taraftar bulmuştur. İtfa kararından yola çıkılarak, öğretilde çıkarılma halinde de mahkeme kararının kesinleşmesi ile derhal hüküm ve sonuç doğurması

2022), N. 184; Christoph H. Seibt, "Anhang § 34 Austritt und Ausschließung eines Gesellschafters," içinde *Kommentar zum GmbH-Gesetz, Band I*, ed. Frank Scholz, 12. Auflage (Köln: Otto Schmidt, 2021), N. 43a; Peter Alexander Spitze, *Der Ausschluss eines GmbH-Gesellschafters aus wichtigem Grund bei Schweigen der Satzung* (Berlin: Duncker & Humblot, 1985), 93 vd.; Jan Thiessen, "§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen," içinde *GmbHG Kommentar*, ed. Reinhard Bork ve Carsten Schäfer, 4. Auflage (Köln: RWS, 2019), N. 63.

³⁵ Bkz. Strohn, "§ 34," N. 184 dn. 890'da anılan yazarlar.

³⁶ Spitze, *Ausschluss*, 93 vd. Malvarlığına ilişkin olmayan hakların dondurulması gerektiği yönünde bkz. Seibt, "Anh. § 34," N. 51.

³⁷ Ulmer ve Habersack, "Anh. nach § 34," N. 37.

³⁸ Thiessen, "§ 34," N. 63.

³⁹ BGH Urt. v. 24.1.2012- II ZR 109/11 (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 30.05.2024). Bu kararı takiben aynı yönde bkz. BGH Urt. v. 20.11.2018 - II ZR 12/17; Urt. v. 02.07.2019 - II ZR 406/17 (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 22.05.2024).

gerektiği; bu tarihte ortaklık sıfatının sona ereceği ifade edilmektedir⁴⁰. Bu defa Federal Mahkeme bu yeni görüşünü çıkarılma kararı bakımından da benimsemiştir. Buna göre, çıkarmanın gerçekleşmesi ve ortaklık sıfatının sona ermesi için ayrılma akçesinin ödenmesi şartı aranmamalıdır. Bir inşai karar olan çıkarma kararının kesinleşmesi ile ortaklık sıfatı sona erer. Ayrılma neticesi ile ayrılma akçesinin ödenmesi arasında önceden varsayılan koşul bağının koparılmasının bir sonucu olarak, bu yönde bir talep bulunmadıkça mahkeme tarafından ayrılma akçesinin ödenmesine de hükmedilmemelidir.

Federal Mahkeme'nin yeni görüşü, çıkarılma kararının hüküm ve sonuç doğurmasının ayrılma akçesinin ödenmesi ile olan ilişkisi bakımından Türk-İsviçre Hukuku'na yaklaşmıştır. Türk-İsviçre Hukuku'ndaki ağırlıklı görüş, ayrılma akçesi istem hakkının ayrılmanın bir koşulu değil; bir sonucu olduğu yönündedir⁴¹. Buna göre, ayrılma akçesi alacağının doğması için ön koşul, ayrılmanın gerçekleşmesi, yani çıkarılma kararının hüküm ve sonuç doğurması gerekir. Bu bakımdan, haklı sebeple (çıkma veya) çıkarılma davalarında mahkemenin bu yöndeki kararının kesinleşmesi ile ortaklık sıfatı sona ereceği için ayrılma akçesi alacağı da bu tarihte doğar⁴². Başka bir

⁴⁰ Altmeppen, *GmbHG*, §60 N. 99; Kleindiek, “§ 34,” N. 131 vd.; Sosnitza, “Anh. § 34,” N. 32; Strohn, “§ 34,” N. 187.

⁴¹ Halit Aker, “Anonim ve Limited Şirketlerde Ortaklık Sıfatının Sona Ermesi ve Özellikle Haklı Sebeple Fesih Davasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler,” *BATİDER* 32, sayı 1 (2016): 90; Dorscheid, *Austritt und Ausschluss*, 150; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 145; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 83; Wipf ve von der Crone, “Ausschluss,” 581. “...davalının ortaklıktan çıkartılmasının ayrılma payının ödenmesi koşuluna bağlı tutulması da doğru olmamış, kararın bu nedenle de bozulmasını gerektirmiştir.” Yargıtay 11. HD., E. 2014/8903 K. 2014/17521 T. 13.11.2014 (lexpera.com.tr, erişim tarihi: 02.06.2024).

⁴² Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin yerleşik içtihadı ayrılma akçesi alacağının doğumu için çıkma veya çıkarılma kararının kesinleşmesi gerektiği; zira ayrılmanın, mahkeme kararının kesinleşmesi ile gerçekleşeceği yönündedir. Birçokları yerine bkz. “Çıkma kararı ise inşai nitelikte bir karar olup bu karara göre hesap ve tahakkuk eden çıkma payı ancak bu kararın kesinleşmesi ile infazı mümkün olacaktır.” Yargıtay 11. HD., E. 2015/1027 K. 2015/3429 T. 12.3.2015. Buna karşın 12. Hukuk Dairesi son birkaç yılda verdiği kararlarında şirketten çıkarılma kararı ve buna bağlı taleplerin (ayrılma akçesi) icrası için kararın kesinleşmesine gerek bulunmadığına hükmetmiştir. bkz. Yargıtay 12. HD., E. 2022/8770 K. 2023/2800 T. 26.4.2023; 12. HD., E. 2023/854 K. 2023/8029 T. 29.11.2023 (lexpera.com.tr, erişim tarihi: 02.06.2024). Kanaatimizce 12. Hukuk Dairesinin bu kararları çıkma veya çıkarılma kararının niteliği ve ayrılma akçesiyle olan ilişkisi ile uyumlu değildir. İnşai nitelikteki çıkma veya çıkarılma kararı, kesinleşme ile hüküm ve sonuç doğuracaktır. Kararın kesinleşmediği aşamada, ortaklık sıfatı devam ettiği ve ayrılma akçesi alacağı da henüz doğmadığı için bu aşamada

anlatımla, ayrılma akçesi alacağı doğduğu anda ortaklık sıfatı sona ermiş olacaktır. Bu itibarla, ayrılma akçesi ödenmeden de ortaklık sıfatı sona erebilir. Ayrılma akçesinin muacceliyetini düzenleyen TTK m. 642 (Art. 825a OR) de bu çıkarımı desteklemektedir. Anılan maddenin ikinci fıkrasına göre ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmı, yıllık raporda kullanılabilir özkaynak tutarının tespiti ile muaccel hâle gelecektir⁴³. Bu düzenleme, şirketin finansal durumunun el vermediği ölçüde ayrılma akçesi alacağının muaccel olacağı tarihi ötelemiştir. Diğer taraftan, ayrılma akçesi alacağı doğduktan sonra ayrılan ortak ve şirketin ayrılma akçesinin tutarı ve ödeme zamanı üzerinde pazarlık ederek anlaşmaya varmaları da ihtimal dahilindedir⁴⁴. Böylece ayrılma ile ayrılma akçesi arasında bir koşul ilişkisi değil, neden-sonuç ilişkisi olduğu söylenebilir.

2. Ayrılma Akçesinin Ödenmeyen Kısmından Ortakların Sorumlu Tutulması Bakımından

Ortaklık sıfatının sona ermesinin ayrılma akçesinin ödenmesi şartına bağlanmasından vazgeçilmesi, ortağın şirketten eli boş olarak ayrılması tehlikesini doğurabilir. Zira sermayenin iadesi yasağı gereği ortağın şirkete getirdiği esas sermaye pay bedeli, ayrılma sırasında ortağa geri ödenmez. Diğer taraftan, şirket alacaklıları alacaklarını yalnızca şirket malvarlığına başvurarak tahsil edebilecekleri (§ 13 GmbHG) için şirket malvarlığının da korunması gerekir. Bu amaçla sermayenin korunmasına ilişkin kurallar öngörülmüştür. Ortağın ayrılma akçesi alacağının ödenmesi de sermayenin korunması ilkesiyle çizilen sınırlamalara tabidir.

alacağın icraya konması mümkün olmamalıdır. Daireler arasındaki görüş farkının giderilmesi için içtihadı birleştirme kararı alınması veya kanunla düzenleme yapılması gerektiği yönünde bkz. Hayrettin Çağlar, “Sermaye Şirketlerinde Çıkma/Çıkarma Kararının Uygulanmasında Karşılaşılan Bazı Sorunlar,” içinde *Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu – XXXVI*, ed. İbrahim Bektaş, Yasin Barış Özelçi (Ankara: BTHAE, 2022), 93.

⁴³ Çıkma veya çıkarılma kararının kesinleşmesinin, ayrılma akçesi alacağının icrasının talep edilmesi için yeterli olduğu yönünde bkz. Çağlar, “Çıkma/Çıkarılma,” 93-94.

⁴⁴ Esra Ceneci, “Çıkan ya da Çıkarılan Limited Ortağın Ayrılma Akçesinin Ödenmesi (TTK m. 642),” *Ankara Barosu Dergisi* 76, sayı 4 (2019): 14; Germann, *AG und GmbH*, § 18 N. 2196; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 104; Wipf ve von der Crone, “Ausschluss,” 581; Mustafa Topaloğlu, “Limited Şirketlerde Ayrılma Akçesinin Ödenmesine İlişkin Sorunların Değerlendirilmesi,” *Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sayı 8 (2017): 177.

Alman Hukuku'nda sermayenin korunması ilkesini ortaya koyan § 30/1 GmbHG uyarınca şirket esas sermayesinin muhafazası için gerekli olan malvarlığı ortaklara ödenemez⁴⁵. Bu hüküm doğrultusunda ayrılma akçesinin, şirketin esas sermayeyi aşan malvarlığından ödenmesi gerekir. Şirketin serbestçe tasarruf edilebilen malvarlığı esas sermayeyi karşılamaya yetmiyorsa veya yapılan ödeme sonucu şirket bilançosunda açık oluşacaksa şirket, ayrılma akçesini ödeyemez. Bu durumda ortak, ayrılmanın yarattığı ekonomik kayıp denkleştirilemeden şirketten ayrılırken şirkette kalan ortaklar, ayrılan ortağın esas sermaye pay bedelinin ekonomik değerinden faydalanmaya, bu değerın işletilmesi neticesinde doğacak kâr payını almaya devam ederler⁴⁶. Bu netice menfaatler dengesini ortak aleyhine bozar. Kaldı ki ortak şirketten ayrıldığı için artık şirket kararlarına ve faaliyetlerine müdahalede bulunamaz, kalan ortakların şirket malvarlığını azaltıcı ve

⁴⁵ Söz konusu düzenleme, daha kapsayıcı bir kavram olan sermayenin korunması ilkesi altında sermayenin idamesi (muhafazası) olarak Türkçeye çevrilmiştir. bkz. Harun Eryiğit, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Anonim Ortaklıklarda Sermayenin Korunması İlkesi* (İstanbul: On İki Levha, 2020), 17-18; Ali Murat Sevi, *Sermayenin Oluşturulması ve Pay Sahiplerine İade Edilmesi Yasağı* (Ankara: Seçkin, 2013), 53. Kavramın “sermayenin korunması” olarak çevirisi için bkz. Emek Toraman Çolgar, *Şirkete Borçlanma Yasağı* (İstanbul: On İki Levha, 2019), 13. Esasen bu düzenleme ile -şirket alacaklılarını korumak amacıyla- sermayeye karşılık gelen şirket malvarlığının muhafazası ve dolayısıyla sermayenin karşılıksız kalmasının önlenmesi amaçlanır. Zira şirket ortaklarının şirket alacaklılarına karşı sorumlulukları bulunmadığından, alacaklılar alacaklarının tahsili için yalnızca şirket malvarlığına başvurulabilir. Bu doğrultuda, yalnız ortaklara yapılan ödemeler değil, malvarlığını azaltıcı her türlü işlem de hüküm kapsamında değerlendirilir. Hükümle doğrudan şirket sermayesi değil, şirketin esas sermayesine karşılık gelen malvarlığının korunduğu yönünde bkz. Altmeyden, *GmbHG*, § 30 N. 1; Böhm, *Abfindung*, 14; Andreas Heidinger, “§ 30 Kapitalerhaltung,” içinde *Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, ed. Lutz Michalski ve diğ. 4. Auflage (München: C.H. Beck, 2023), N. 21; Thomas Fleisher, “GmbHG § 30 Kapitalerhaltung,” içinde *Gesellschaftsrecht*, ed. Martin Hensler ve Lutz Strohn (München: C.H. Beck, 2024), N. 1-4 (beck-online.beck.de, erişim tarihi: 27.05.2024); Wolfgang Servatius, “§ 30 Kapitalerhaltung,” içinde *Gesetz Betreffend die Gesellschaften mit Beschränkter Haftung*, ed. Ulrich Noack, Wolfgang Servatius ve Ulrich Haas. 23 Auflage (München: C.H. Beck, 2022), N. 1. Hükümün sermayenin korunmasından bağımsız bir malvarlığı koruma amacı taşımadığı, esasen sermayenin korunmasına hizmet ettiği yönünde bkz. Jens Ekkenga, “§ 30 Kapitalerhaltung,” içinde *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, ed. Holger Fleisher ve Wulf Goette. 4 Auflage (München: C.H. Beck, 2022), N. 1, 3; Sevi, *Sermaye*, 71-72.

⁴⁶ BGH Urt. v. 24.1.2012- II ZR 109/11, N. 14.

dolayısıyla ayrılma akçesi alacağının tahsilini zorlaştıran işlemler yapmasına da engel olamaz⁴⁷. Bu nedenle, ayrılma akçesi alacağını koruyucu bir çözüme ihtiyaç duyulmuştur.

Federal Mahkeme'ye göre bozulan menfaatler dengesi, şirkette kalan ortakların sorumluluğuna gidilerek tesis edilebilir (*Haftungslösung*)⁴⁸. Şöyle ki, ayrılma akçesi alacağının asıl borçlusu şirkettir; fakat bu alacağın ödenmesini sağlamaya yönelik gerekli önlemler alınmadan şirketin faaliyetlerine devam etmesi ve tasfiye edilmemesi dürüstlük kuralına aykırı ise kalan ortakların sorumluluğu gündeme gelir. Ortakların kişisel sorumluluğu hakkaniyet ve dürüstlük kuralı temeline dayandırılmıştır: Bir taraftan şirket, sermayenin korunması ilkesinin getirdiği sınırları gerekçe göstererek ayrılma akçesini ödemeyi reddeder. Diğer taraftan ortaklar, muhtemel kazanç beklentisiyle ve ortağın ayrılmasının kendi payları üzerinde yarattığı (dolaylı) artı değerden faydalanmaya devam ederek şirketin faaliyetlerini sürdürürler. İşte bu durumda kalan ortakların sorumluluğuna gitmek, payların kazandığı artı değer göz önüne+ alındığında hakkaniyete uygundur⁴⁹. Bununla birlikte, şirket malvarlığının ayrılma akçesini karşılamaya yetmemesi tek başına ortakların sorumluluğuna gidilebilmesi için yeterli değildir; ayrıca ortakların dürüstlük kuralına aykırı hareket ettiğinin de ispatlanması gerekir. Federal Mahkeme'ye göre ortakların, ayrılma akçesi alacağının ödenmesi için gerekli önlemleri almadan şirketin faaliyetlerine devam etmeleri dürüstlük kuralına aykırı olarak görülmeli ve ortakların sorumluluğuna yol açmalıdır; meğerki şirketin feshine karar verilmiş olsun⁵⁰. Bu ilkeler genel kurul kararıyla çıkarılma halinde de uygulanmalıdır⁵¹. Öğretide, yalnız çıkarılma (yahut itfa) kararına olumlu oy verenlerin değil, tüm ortakların sorumlu olması gerektiği savunulmuştur⁵².

⁴⁷ Böhm, *Abfindung*, 16.

⁴⁸ BGH Urt. v. 24.1.2012- II ZR 109/11, N. 21; BGH 2023 N. 24, 28.

⁴⁹ BGH Urt. v. 10.05.2016, II ZR 342/14, N. 23.

⁵⁰ BGH Urt. v. 10.05.2016, II ZR 342/14, N. 23; BGH 2023 N. 28. Şirketin ayrılma akçesini ödeyemediği durumda payların üçüncü kişiye devir imkânı da bulunmuyorsa kalan ortakların, ayrılan ortağın payını devralmayı reddetmelerinin dürüstlük kuralına aykırı olduğu ve ortakların sorumluluğuna yol açacağı yönünde bkz. Philipp. Conradi, "Wann ist der Ausschluss aus der GmbH wirksam?" *Neue Zeitschrift Für Gesellschaftsrecht*, no. 34 (2021): 1550.

⁵¹ Kleindiek, "§ 34," N. 128; Strohn, "§ 34," N. 190.

⁵² Walter G. Paefgen, "Zur Ausfallhaftung von GmbH-Gesellschaftern für die Abfindung ausscheidender Mitgesellschafter – dogmatische Grundlage, Voraussetzungen,

Federal Mahkemece başlangıçta itfa hali için benimsenen bu görüşün çıkarılma⁵³ için de benimsenmesinin yerinde olup olmadığı tartışılabilir. Şirket sözleşmesinde yer alan bir sebebe dayanarak rızası hilafına itfa yoluyla şirketten çıkarılan bir ortak, haklı sebeple veya yine şirket sözleşmesinde yer alan bir sebeple genel kurul kararıyla şirketten çıkarılan ortağa nazaran daha az korumaya değer görülmemelidir⁵⁴; bu nedenle çıkarılma hallerinde de ortaklık sıfatı, ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olarak, derhal sona ermelidir⁵⁵. Kaldı ki, koşullu çözümün olumsuzlukları çıkarılma için de geçerlidir; hatta haklı sebeple çıkarılması talep edilen ortağın çıkarılma kararına rağmen ayrılma akçesi ödenene kadar ortaklık sıfatını sürdürmesinin sakıncaları daha belirgindir. Çıkarılma kararı da derhal hüküm ve sonuç doğuracağı için kalan ortakların sorumluluğuna gitmek suretiyle ortağın ayrılma akçesi alacağını teminat altına almayı amaçlayan çözümün çıkarılma hallerinde de uygulama alanı bulması kanaatimizce kendi içinde tutarlıdır.

Federal Mahkeme'nin bu yaklaşımı Türk-İsviçre Hukuku'na göre değerlendirildiğinde öncelikle vurgulamak gerekir ki kararda dile getirilen ortağın ayrılması nedeniyle kalan ortakların paylarında artı değer meydana geldiği görüşünün her durumda geçerli olduğunu savunmak güçtür. TTK m. 642'nin (Art. 825a OR) yorumlanmasından, ayrılan ortağın esas sermaye payların şirket tarafından veya bir başka ortak yahut üçüncü kişi tarafından iktisap edilebileceği ya da sermayenin azaltılması suretiyle itfa edilebileceği anlaşılmaktadır. Esas sermaye paylarının bir başka ortak ya da üçüncü kişiye devri halinde devir bedeli, ayrılma akçesi alacağını karşılamaya yetmiyorsa bakiye kısım, şirket alacağı olarak varlığını sürdürür. Ancak bu halde, kalan ortakların paylarında herhangi bir artı değer meydana gelmez. Payların şirket tarafından devralınması veya itfa durumlarında ise en azından kâr payı bakımından bu görüşe iştirak etmek yine güçtür, zira TTK m. 642/3 (Art. 825a/3 OR) gereği ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmı yıllık raporda

Anwendungsbereich und kautelarjuristische Gestaltungsfreiheit," içinde *Festschrift Für Alexander Reuter zum 65. Geburtstag*, ed. Achim Compes, Roderich C. Thümmel, Angelo Winkler (Köln: Otto Schmidt, 2021), 298.

⁵³ Öğretide bu çözümün çıkma bakımından da uygulanabileceği ifade edilmişse de [bkz. Justus Anacker, *Der Schutz des Abfindungsinteresses des zwangsweise ausscheidenden GmbH-Gesellschafters* (Baden-Baden: Nomos, 2016), 350 vd.; Paefgen, "Ausfallhaftung," 301] Federal Mahkeme'nin kararı -henüz- çıkarılma ile sınırlı olduğundan çıkma hali incelemeye dahil edilmemiştir.

⁵⁴ Bu doğrultuda BGH Urt. v. 24.1.2012- II ZR 109/11, N. 16.

⁵⁵ Aynı yönde bkz. Anacker, *Abfindungsinteresse*, 338-339.

kullanılabilir özkaynak tutarının tespiti ile muaccel hâle geleceğinden bu alacak, kâr payına nazaran öncelikli olacaktır⁵⁶. Bu nedenle, bakiye ayrılma akçesi alacağı ödenmeden ortaklara kâr pay dağıtılması mümkün değildir.

Federal Mahkeme'nin ortakların sorumluluğu görüşü öğretide taraftar bulmuşsa da ortakların ayrılma akçesinden sorumlu tutulmasının limited şirket sorumluluk rejimiyle bağdaşmadığı eleştirisi de yöneltmiştir⁵⁷.

Meseleye Türk-İsviçre Hukuku ışığında bakıldığında pozitif hukuk, bu eleştiriye iştirak etmeyi gerektirmektedir. Anonim şirketler bakımından ortağa -kanunda belirtilen istisnalar dışında- pay bedelini veya payın itibarî değerini aşan primi ifa dışında borç yükletilemeyeceği kuralıyla (TTK m. 480/1) ifade edilen tek borç ilkesi, limited şirketler için açıkça düzenlenmemiştir⁵⁸. Bununla birlikte, TTK m. 573/2'de ortakların şirket borçlarından sorumlu olmadıkları, sadece taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlü oldukları düzenlenmiştir. Ayrıca, *Ortakların Sorumluluğu* başlıklı TTK m. 602'de (Art. 794 OR) şirketin, borç ve yükümlülükleri dolayısıyla sadece malvarlığı ile sorumlu olduğu düzenlenmiştir. Bu hükümden, şirket borçlarından kural olarak ortakların sorumlu tutulamayacağı sonucuna ulaşmak mümkündür⁵⁹. Şirket alacaklıları, şirketten tahsil edemedikleri borçtan ötürü ortaklara başvuramazlar. Ayrılma akçesi de alacaklısı ayrılan ortak, borçlusu ise şirket olan bir istem hakkıdır. Çıkarılma hali için dahi kalan ortakların çıkarılma yönündeki iradesi, ortakların sorumluluğuna dayanak teşkil edemez⁶⁰. Çıkarılma kararına olumlu oy versin vermesin tüm ortakların sorumlu olacakları kabulü bu dayanağı boşa çıkarmaktadır. Bir an için yalnızca çıkarılma yönünde oy veren ortakların sorumlu tutulabileceği varsayılsa dahi⁶¹ ayrılma akçesinin şirket tarafından

⁵⁶ Cencki, "Ayrılma Akçesi," 31; Germann, *AG und GmbH*, N. 2208; Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 258; Sanwald, *Austritt*, 125; Şener, *Limited Ortaklıklar*, 934.

⁵⁷ Thiessen, "§ 34," N. 38; Peter Ulmer ve Mathias Habersack, "§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen," içinde *GmbHG Großkommentar, Band I*, ed. Mathias Habersack, Matthias Casper ve Marc Löbbe. 3. Auflage. (Tübingen: Mohr Steinbeck, 2019), N. 63 vd.

⁵⁸ Limited şirketlerde tek borç ilkesinin geçerli olup olmadığı hakkında bkz. Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 267-268.

⁵⁹ Kamu borçlarından sorumluluk bu kuralın istisnasını teşkil eder. bkz. 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun m. 35.

⁶⁰ Bu yönde Paefgen, "Ausfallhaftung," 287 ve aynı sayfada dn. 10'da anılan yazarlar.

⁶¹ Nitekim Federal Mahkeme bu yönde görüş bildirmiştir. Bkz. BGH Urt. v. 24.1.2012-II ZR 109/11, N. 21.

ödenmediği aşamada (Federal Mahkeme kararına atıfla) dürüstlük kuralına aykırı şekilde şirket faaliyetlerine devam eden ortakların tamamı çıkarılma kararına onay vermemiş olabilir. Bu durumda, karara olumlu oy vermemiş ortakların da sorumlu tutulmaları gerekir.

Öğretide bazı yazarlar, bu sorumluluğun dayanağı olarak bağlılık yükümlülüğünü (daha doğrusu bu yükümlülüğe aykırı davranmayı) işaret etmiştir⁶². Türk-İsviçre Hukuku'nda bağlılık yükümlülüğü (TTK m. 613/2; Art. 803/2 OR) şirket çıkarlarını zedeleyebilecek davranışlarda bulunmayı yasakladığından ayrılma akçesi alacağına hizmet eden önlemleri almaktan kaçınarak şirketin faaliyetlerini sürdüren ortakların her durumda şirket çıkarını zedelediğini savunmak güçtür. Ayrıca, bağlılık yükümlülüğü şirkete karşı olup ortaklar arası bağlılık yükümlülüğünün bulup bulunmadığı tartışmalıdır; hakim görüş, ortaklar arası bağlılık yükümlülüğü bulunmadığı yönündedir⁶³. Konumuz bakımından ayrılan ortak tarafından bağlılık yükümlülüğüne aykırılık iddiasıyla açılması düşünülebilecek dava olsa olsa tazminat davası olabilir. Bağlılık yükümlülüğünün ihlali bir zarara yol açmışsa diğer koşulların varlığı halinde tazminat alacaklısı, ortak(lar) değil, şirkettir⁶⁴. Ortaklar arası bir bağlılık yükümlülüğü bulunduğu ve bu yükümlülüğe aykırılık halinde (ayrılan) ortağın dava açabileceği kabul edilse dahi bu kabul, ayrılan ortağın diğer ortaklara doğrudan yönelteceği bir alacak talebine dayanak teşkil etmez.

Sonuç olarak mevcut düzenlemeler karşısında, Federal Mahkeme kararının doğrudan Türk-İsviçre Hukuku'na uygulanamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Öte yandan, anonim şirketten farklı olarak, limited şirkette şirket sözleşmesi ile öngörülmesi şartıyla ortaklara ek ödeme ve yan edim yükümlülüğü (*Nachschuss- und Nebenleistungspflichten*) getirilebilir (TTK m. 603 vd.; Art. 795 OR vd.). *Emredici hükümler ilkesi* başlıklı TTK m. 579 uyarınca şirket sözleşmesinde kanun hükümlerinden sapılabilmesi için

⁶² Paefgen, "Ausfallhaftung," 290 vd.

⁶³ Ayrıntılı açıklama ve öğretilerdeki görüşler için bkz. R. Gülmisal Akkale Çelebi, *Limited Şirkette Ortakların Bağlılık Yükümlülüğü* (Ankara: Seçkin, 2022), 114-116; Selman Yavuz Gökçe, *Limited Şirkette Ortakların Bağlılık Yükümlülüğü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üni., 2024), 133 vd.

⁶⁴ Akkale Çelebi, *Bağlılık*, 209; Gökçe, *Bağlılık*, 236; Ezgi Başak Demirayak, "Limited Şirketlerde Ortakların Şirkete Karşı Bağlılık Yükümlülüğü," *Ankara Barosu Dergisi* 76, sayı 3 (2018): 45.

kanunda buna açıkça izin verilmiş olması gerekir. Ek ödeme ve yan edim yükümlülükleri de kanunda öngörülen sınırlamalara tabi olup kanunun izin verdiği ölçüde şirket sözleşmesinde bu konularda düzenleme yapılabilir. Ek ödeme veya yan edim yükümlülüğü koşullarına uymayan bir borcun limited şirket ortaklarına yükletilebilmesi mümkün değildir⁶⁵. Bu doğrultuda, ortaklık sıfatına bağlı parasal karakterli bir borcun yalnızca ek ödeme yükümlülüğü olarak şirket sözleşmesinde düzenlenmesi koşuluyla öngörülebileceği sonucuna varılmaktadır.

Şirketin finansman ihtiyacını karşılamayı ve bozulan mali durumun ortakların desteğiyle düzeltilmesini amaçlayan⁶⁶ ek ödeme yükümlülüğünün talep edilebilmesi için şirket sözleşmesinde öngörülmesi zorunludur (TTK m. 603/1, TTK m. 577/1(c)). Ek ödeme yükümlülüğü ortağın şahsına değil, paya bağlı olup tutarı şirket sözleşmesinde gösterilmelidir. Bu tutar, esas sermaye payının itibarı değerinin iki katını aşamaz (TTK m. 603/3; Art. 795/2 OR). Müdürler tarafından ek ödeme yükümlülüğü kanunda yazılan üç ihtimalden birinin gerçekleşmesi halinde istenebilir: (a) *Şirket esas sermayesi ile kanuni yedek akçeler toplamının şirketin zararını karşılayamaması*, (b) *Şirketin bu ek araçlar olmaksızın işlerine gereği gibi devamının mümkün olmaması*, (c) *Şirket sözleşmesinde tanımlanan ve özkaynak ihtiyacı doğuran diğer bir hâlin gerçekleşmiş bulunması*. Bu haller sınırlı sayıda olup şirket sözleşmesi ile genişletilemez⁶⁷.

Hükmün (c) bendi ek ödeme yükümlülüğünün talep edilebileceği hallerin belirlenmesinde şirkete serbesti tanımaktadır. Bu bende göre talep edilen ek ödeme yükümlülüğü yine şirketin finansman ihtiyacının karşılanmasına hizmet etmekle birlikte önceki iki bentten farklı olarak özkaynak ihtiyacı doğuran hallerin şirket sözleşmesinde açıkça yazılması ve bir ölçüde somutlaştırılması gerekir⁶⁸. Bu bent kapsamında, yeni bir şube açılması, bir taşınmazın iktisap edilmesi, şirketin kısa vadeli borçlarının esas sermayeyi

⁶⁵ Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 268.

⁶⁶ TTK madde gerekçeleri, m. 693; Hasan Karakılıç, “Limited Ortaklıkta Ek Ödeme Yükümlülüğü,” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sayı 2 (2014): 115, Aslı E. Gürbüz Usluel, “Limited Şirketlerde Ortağın Ek Ödeme Yükümlülüğü,” içinde *Prof. Dr. Sabih Arkan’a Armağan*, ed. İsmail Kırca ve diğ. (İstanbul: On İki Levha, 2019), 470; Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 271; Tekinalp, *Sermaye Ortaklıkları*, N. 21-88.

⁶⁷ Handschin ve Truniger, *Die GmbH*, § 13 N. 11; Karakılıç, “Ek Ödeme,” 121.

⁶⁸ Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 280.

aşması gibi haller ek ödeme yükümlülüğünün istenebileceği koşullara örnek olarak verilmektedir⁶⁹. Verilen örnekler de göstermektedir ki bent kapsamında şirketin finansman ihtiyacını doğuran, önceden açıkça tanımlanmış koşulların meydana gelmesi, ek ödeme yükümlülüğünün istenmesine gerekçe oluşturabilir⁷⁰.

Bu doğrultuda, şirket sözleşmesinde düzenlenmek şartıyla ek ödeme yükümlülüğü olarak öngörülmesi halinde ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmının kalan ortaklar tarafından -kısmen veya tamamen- ödenebilmesi mümkün olmalıdır⁷¹. Bunun için, şirketin kullanılabilir özkaynağının ayrılma akçesini karşılamaya yetmemesi halinin, ek ödeme yükümlülüğünün istenmesinin koşulu olarak şirket sözleşmesinde öngörülmesi gerekir. Öte yandan, ek ödeme yükümlülüğü şirkete karşıdır; şirket alacaklıları ek ödeme yükümlülüğünün ifasını talep edemez. Zira kişisel sorumluluk alacaklılara karşı iken ek ödeme yükümlülüğü şirkete karşıdır⁷². Ayrılma akçesi alacağının şirket tarafından karşılanamaması ek ödeme talebinin koşulu olarak şirket sözleşmesinde öngörülse dahi bunun yerine getirilmesini ayrılan ortak değil, ancak şirket talep edebilir. Ödeme de doğrudan ayrılan ortağa değil, şirkete yapılacaktır. Ayrıca, bu halde yine ek ödeme yükümlülüğünün sınırlamaları geçerli olacaktır. Yani ayrılma akçesinin ortaklar tarafından karşılanacak kısmı, şirket sözleşmesiyle tutarı belirlenmesi koşuluyla, en fazla ortakların esas sermaye payının itibarî değerinin iki katı kadar olabilir.

3. Şirket Malvarlığının Yetersizliğinin Çıkarılma Kararına Etkisi Bakımından

Federal Mahkeme kararında ayrılma akçesinin ödenmesi ile ayrılma neticesi arasındaki bağlantı tam olarak koparılmamıştır. Buna göre, çıkarılma yargılamasının en geç son duruşmasında şirketin -esas sermayeyi aşan-

⁶⁹ Botschaft zur Revision OR 2001, 31966; Pascal Montavon ve Ivan Jabbour, "Nachschüsse und Verpflichtungen zu Nebenleistungen in Form von Geld oder anderen Vermögenswerten im Recht der GmbH," *Der Treuhandexperte*, no. 4 (2023), 238 (swisslex.ch, erişim tarihi: 12.04.2024).

⁷⁰ Gürbüz Usluel, "Ek Ödeme," 473; Montavon ve Jabbour, "Nachschüsse und Nebenleistungen," 238; Tekinalp, *Sermaye Ortaklıkları*, N. 21-92.

⁷¹ Cenkeci, "Ayrılma Akçesi," 21-22; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 120; Emine Özdamar, *Limited Şirkette Ayrılma Akçesi* (İstanbul: On İki Levha, 2023), 245-246. Bu anlama gelecek şekilde bkz. Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 280. Aksi yönde bkz. Tekinalp, *Sermaye Ortaklıkları*, N. 21-56.

⁷² TTK madde gerekçeleri, m. 603.

serbestçe kullanılabilir malvarlığının ayrılma akçesini karşılamaya yetmeyeceği açıkça anlaşılıyorsa mahkeme, çıkarılma talebini reddetmelidir. Zira bu halde, çıkarılmaya ilişkin genel kurul kararı sermayenin korunması ilkesini (§ 30/1 GmbHG) ihlal ettiği için hükümsüzdür⁷³. Böylece ortağın sermayenin korunması ilkesinin sınırlamaları nedeniyle şirketten eli boş ayrılması da önlenmiş olur⁷⁴. Öte yandan öğretide, kalan ortakların ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmından sorumlu olacağı kabul edilmişken şirket malvarlığının yetersizliği gerekçesiyle çıkarılma talebinin reddedilmesinin çelişkili olduğu eleştirisi yöneltmiştir⁷⁵.

Bu yaklaşımın çıkarılma kararının ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olduğu görüşünü desteklediği söylenemez⁷⁶. Zira buna göre, ayrılma akçesinin ödenemeyeceğinin açık olduğu, yani şirket malvarlığının ayrılma akçesini karşılamaya yetmeyeceği durumda çıkarılma kararı alınamaz. Oysa Federal Mahkeme'nin yeni görüşüne göre ortakların da ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmından sorumlu tutulabilmesi mümkün olduğu gibi ayrılma akçesinin daima şirket malvarlığından ödenmesi de gerekmez. Ayrılan ortağın esas sermaye payları başka bir ortak veya üçüncü kişi tarafından devralınıyorsa ayrılma akçesi kısmen veya tamamen bu devir bedelinden karşılanacaktır.

Türk-İsviçre Hukuku'nda ayrılma akçesi, ayrılmanın bir koşulu değil, sonucu olarak görüldüğünden çıkarılma kararının hüküm ve sonuç doğurması için ayrılma akçesinin ödenmesi gerekmez. Nitekim bu yönde bir talep yoksa çıkma veya çıkarılma yargılaması sırasında mahkeme tarafından re'sen ayrılma akçesine hükmedilmez⁷⁷. Kaldı ki, ortağın ayrılma akçesi alacağının

⁷³ Conradi, "Ausschluss," 1546; Kleindiek, "§ 34," N. 119; Strohn, "§ 34," N. 189.

⁷⁴ Federal Mahkemenin bu görüşü, ayrılma ile ayrılma akçesinin ödenmesi arasındaki bağı tamamen koparılmadığını gösterir. bkz. Conradi, "Ausschluss," 1546.

⁷⁵ Conradi, "Ausschluss," 1550; Seibt, "Anh. § 34," N. 44.

⁷⁶ Bu yönde bkz. Conradi, "Ausschluss," 1550.

⁷⁷ Aker, "Fesih," 90, 107; Çamoğlu, *Limited Ortaklıklar*, N. 162; Germann, *AG und GmbH*, N. 2193; Kendigelen ve Kırcı, *Şirketler Hukuku*, 250; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 105; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 149-150; Wipf ve von der Crone, "Ausschluss," 581. Aksi yönde bkz. Cenki, "Ayrılma Akçesi," 14; Taşdelen, *Çıkma, Çıkarılma ve Fesih*, 201; Erkan Eren, *Limited Şirketlerde Ortaklıktan Çıkarma ve Ayrılma Akçesi* (İstanbul: On İki Levha, 2022), 116; Burak Adıgüzel ve Özlem İlbasmış Hızlısoy, "Limited Şirkette Haklı Sebep ve Haklı Sebep Çıkma Davaları Arasındaki İlişki," içinde *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Sempozyumu II ve Makaleler - Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Başkanı Merhum*

miktarı, ödeme zamanı ve şekli üzerinde şirketle anlaşmaya varması mümkündür⁷⁸.

Ayrıca, ayrılma akçesi esas sermaye payının gerçek değerini (tam ekonomik karşılığını) ifade ettiğinden, şirketin finansal durumunun bozuk olması nedeniyle esas sermaye payının karşılığına pozitif bir değer isabet etmiyorsa ortaklık sıfatı sona ermesine rağmen ayrılma akçesi talebi reddedilebilir⁷⁹.

Diğer taraftan, TTK m. 642'de (Art. 825a OR) ayrılma akçesinin muaccel olacağı zaman ve ödeme kaynakları gösterilmiştir. Buna göre, ayrılma akçesinin borçlusu şirket olmakla birlikte bu alacağın daima şirket malvarlığından karşılanması şart değildir; ayrılan ortağa ait esas sermaye paylarının şirket ortakları veya üçüncü kişiler tarafından devralınması halinde ayrılma akçesi kısmen veya tamamen bu yolla karşılanacağından şirket malvarlığında azalma da olmaz. Nihayet, aynı maddede ayrılma akçesinin muacceliyeti de belirlenmiştir. Buna göre, şirket kullanılabilir bir özkaynak üzerinde tasarruf ediyorsa, ayrılan kişinin esas sermaye payları devredilebiliyorsa veya esas sermaye, ilgili hükümlere göre azaltılmışsa ayrılma akçesi, ayrılma ile muaccel olur. Ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmı ise yıllık raporda kullanılabilir özkaynak tutarının tespiti ile muaccel hâle gelir. Bu halde, kanun koyucu şirketi zamansız bir ayrılma akçesi alacağı tehdidi altında bırakmamak amacıyla ayrılma akçesinin muaccel olacağı

Mehmet Kılıç'a Armağan, ed. Tekin Memiş, Özge Selin Şener ve Bahar Şimşek (İstanbul: On İki Levha, 2020), 204; Ayşe Şahin, "Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Limited Ortaklıkta Ortağın Çıkması ve Çıkarılmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi," içinde *Ersin Çamoğlu'na Armağan*, ed. Erol Ulusoy vd. (İstanbul: Vedat, 2013), 201. *Göksoy* ise çıkma davası bakımından bu görüşü desteklerken çıkarılma davasında çıkarma talebinin aynı zamanda ayrılma akçesi talebini de içerdiğini savunmaktadır. Bkz. Yaşar Can Göksoy, "Sermaye Şirketlerinde Çıkma, Çıkarılma ve Fesih Davalarının Dava Şartı Olarak Arabuluculuğun (TTK m. 5/A) Kapsamı Açısından Değerlendirilmesi," içinde *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Sempozyumu II ve Makaleler - Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Başkanı Merhum Mehmet Kılıç'a Armağan*, ed. Tekin Memiş, Özge Selin Şener ve Bahar Şimşek (İstanbul: On İki Levha, 2020), 120, 129.

⁷⁸ Kendigelen ve Kırca, *Şirketler Hukuku*, 248; Topaloğlu, "Ayrılma Akçesi," 179; Mustafa Topaloğlu ve Işık Özer, "Limited Şirketlerde Ayrılma Akçesinin Muacceliyeti ve Ödenmesi," *Terazi Hukuk Dergisi* 14, sayı 158 (2019): 1959; Wipf ve von der Crone, "Ausschluss," 582.

⁷⁹ Yargıtay 11. HD., E. 2015/11942 K. 2016/9214 T. 29.11.2016 (lexpera.com.tr, erişim tarihi: 15.05.2024).

zaman ile şirketin finansal yeterliliği arasında bağlantı kurmuştur. Böylece ayrılma akçesinin ayrılma ile muaccel olabilmesi, ancak bu alacağın (kısmen de olsa) fiilen ödenebilir olması koşuluna bağlanmıştır⁸⁰. Hükümde sayılan kaynakların yetersiz olduğu oranda ayrılma akçesinin muaccel hale gelmesi de ertelenir. Bu düzenlemelerden, çıkma veya çıkarılma talebinin kabulü için ayrılma akçesinin ayrılma anında şirket malvarlığından karşılanabilir olmasının zorunlu olmadığı sonucuna ulaşılabilir⁸¹. Nitekim Yargıtay'ın borca batık şirketlerde çıkma veya çıkarılma talebini kabul ederken ayrılma akçesi talebini reddettiği kararları bu çıkarımı destekler.

Son olarak, sermayenin korunması ilkesiyle bağlantılı olarak, İsviçre Federal Mahkemesi yakın tarihte, çıkma veya çıkarılmanın ayrılma akçesinin fiilen ödenebilir olmasından tamamen bağımsız olmadığı anlamına gelen bir karar vermiştir. Karara konu uyuşmazlıkta asgari esas sermaye ile kurulmuş bir şirkette %45 esas sermaye payına sahip bir ortak, haklı sebebe dayanarak şirketten çıkmayı talep etmiştir. Haklı sebebin varlığına kanaat getirmekle birlikte Federal Mahkeme, çıkma talep eden ortağın paylarını devralacak kimsenin bulunmaması ve sermaye azaltılmasının da mümkün olmaması nedeniyle ayrılmanın gerçekleşmesi halinde çıkan ortağa ait payların şirket tarafından devralınması gerekeceğini belirttikten sonra ortağa ait payların şirketin kendi paylarını iktisap sınırı olan %35'i⁸² (Art. 783/2 OR) aştığı gerekçesiyle çıkma talebinin reddedilmesi gerektiğine karar vermiştir⁸³.

SONUÇ

Limited şirketlere ilişkin düzenlemeleri birçok ülkeye öncülük etmiş Almanya'da limited şirket ortağının şirketten çıkması veya çıkarılmasının

⁸⁰ Germann, *AG und GmbH*, N. 2207; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 111.

⁸¹ Aksi görüşle ayrılma akçesi ödenemeyecekse çıkma veya çıkarılma talebinin reddi gerektiği yönünde Adıgüzel ve İlbasmış Hızlısoy, "Fesih ve Çıkma," 207; Öztürk Dirikkan, *Ayrılma ve Ayrılma Payı*, 158; Sanwald, *Austritt und Ausschluss*, 61; Şahin, "Çıkma ve Çıkarılma," 201. Ayrılma akçesinin ödenebilir olmadığına anlaşıldığı haklı sebeple çıkma yargılamasında hakimın fesih kararı verebileceği yönünde bkz. Cenkcı, "Ayrılma Akçesi," 35-41.

⁸² Mehaz düzenlemedeki %35'lik sınırın yerindeliği ve TTK m. 612'deki oransal sınırın düşük olduğuna yönelik eleştiri için bkz. Mehmet Yusuf Sert ve Zeynep Bildik, "Limited Şirketlerde Çıkma ve Çıkarılma Durumlarında Şirketin Kendi Payını İktisabı Sorunu ve İsviçre Hukukunda Durum," *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sayı 2 (2021): 2202 vd.

⁸³ BGE 147 III 505 (BGer 4A_209/2021 v. 19.07.2021) (bger.ch, erişim tarihi: 16.05.2024).

açık bir kanuni dayanağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, öğreti ve mahkeme içtihatları çıkma ve çıkarılma imkanının varlığı konusunda hemfikirdir. Çıkma ve çıkarılmanın yöntemleri bakımından Alman uygulaması ile Türk-İsviçre Hukuku arasında önemli benzerlikler olsa da ayrılmanın hüküm ve sonuçları, iki hukuk sisteminde farklı yorumlanmaktadır. Alman hukukunda yakın bir tarihe kadar, ortağın şirketten ayrılmasının ayrılma akçesinin ödenmesi koşuluna bağlı olduğu görüşü benimsenmekteydi. Türk-İsviçre Hukuku'nda ağırlıklı görüş ise çıkma veya çıkarılmanın hüküm ve sonuç doğurmasının ayrılma akçesinin ödenmesine bağlı olmadığı; ayrılma akçesinin ayrılmanın bir koşulu değil; bir sonucu olduğu yönündedir. Alman Federal Mahkemesi ise yakın bir tarihte görüş değişikliğine giderek çıkarılma kararının hüküm ve sonuç doğurmasının ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olduğuna hükmetmiştir. Ortağın ayrılmanın yarattığı olumsuz neticelerinden korunması ve menfaatler dengesinin sağlanması amacıyla Federal Mahkeme, ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmından şirkette kalan ortakların sorumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Federal Mahkeme'ye göre yargılama esnasında şirketin malvarlığı düzeyinin ayrılma akçesinin karşılamaya yetmeyeceği açıksa çıkarılma kararı verilemez. Her ne kadar ortaklık sıfatının sona ermesinin ayrılma akçesinin ödenmesinden bağımsız olduğu yönündeki Federal Mahkeme yaklaşımı Türk-İsviçre Hukuku'ndaki hakim anlayışa yakın olsa da ayrılma akçesinin ödenmeyen kısmından ortakların sorumlu tutulmasına Türk-İsviçre Hukuku'nda kanuni dayanak bulmak güçtür. Öte yandan, şirket sözleşmesinde ek ödeme yükümlülüğü öngörülmesi suretiyle kalan ortaklardan ayrılma akçesinin şirket tarafından ödenmeyen kısmını karşılamaları talep edilebilir. Ek ödeme yükümlülüğü şirkete karşı olup bu halde söz konusu talep, ek ödeme yükümlülüğünün azami miktarı ile sınırlı olacaktır. Ayrıca, ayrılma akçesinin ödenmesi, ayrılmanın bir koşulu olmadığından şirketin malvarlığı, ayrılma akçesini karşılamaya yetmiyorsa bile çıkma veya çıkarılma kararı alınması mümkün olabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Burak ve Özlem İlbasmış Hızlısoy. “Limited Şirkette Haklı Sebepçe Fesih ve Haklı Sebepçe Çıkma Davaları Arasındaki İlişki.” İçinde *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Sempozyumu II ve Makaleler - Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Başkanı Merhum Mehmet Kılıç'a Armağan*, Ed. Tekin Memiş, Özge Selin Şener ve Bahar Şimşek, 183-218. İstanbul: On İki Levha, 2020. (Kısaltma: “Fesih ve Çıkma”)
- Aker, Halit. “Anonim ve Limited Şirketlerde Ortaklık Sıfatının Sona Ermesi ve Özellikle Haklı Sebepçe Fesih Davasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler.” *BATİDER* 32, sayı 1 (2016): 63-150. (Kısaltma: “Fesih”)
- Akkale Çelebi, R. Gülmisal. *Limited Şirkette Ortakların Bağlılık Yükümlülüğü*. Ankara: Seçkin, 2022.
- Altmeppen, Holger. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*. 11. Auflage. München: C.H. Beck, 2023. (Kısaltma: *GmbHG*)
- Anacker, Justus. *Der Schutz des Abfindungsinteresses des zwangsweise ausscheidenden GmbH-Gesellschafters*. Baden-Baden: Nomos, 2016. (Kısaltma: *Abfindungsinteresse*)
- Balz, Gerhard K. *Die Beendigung der Mitgliedschaft in der GmbH*. Berlin: Duncker & Humblot, 1984. (Kısaltma: *Beendigung*)
- Baştuğ, İrfan. *Limited Şirkette Ortağın Çıkması ve Çıkarılması*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1966. (Kısaltma: *Çıkma ve Çıkarılma*)
- Böhm, Wolf-Amelung. *Die Sicherung der Abfindung beim Ausscheiden aus der GmbH*. Frankfurt: Peter Lang, 2016. (Kısaltma: *Abfindung*)
- Cenkci, Esra. “Çıkan ya da Çıkarılan Limited Ortağına Ayrılma Akçesinin Ödenmesi (TTK m. 642).” *Ankara Barosu Dergisi* 76, sayı 4 (2019): 1-50. (Kısaltma: “Ayrılma Akçesi”)
- Conradi, Philipp. “Wann ist der Ausschluss aus der GmbH wirksam?” *Neue Zeitschrift Für Gesellschaftsrecht*, no. 34 (2021): 1546-1551. (Kısaltma: “Ausschluss”)
- Çamoğlu, Ersin. *Limited Ortaklıklar Hukukunun Temel İlkeleri*. İstanbul: Vedat, 2020. (Kısaltma: *Limited Ortaklıklar*)
- Çağlar, Hayrettin. “Sermaye Şirketlerinde Çıkma/Çıkarma Kararının Uygulanmasında Karşılaşılan Bazı Sorunlar.” İçinde *Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu – XXXV*, ed. İbrahim Bektaş, Yasin Barış Özelçi, 85-100. Ankara: BTHAE, 2022.
- Demirayak, Ezgi Başak. “Limited Şirketlerde Ortakların Şirkete Karşı Bağlılık Yükümlülüğü.” *Ankara Barosu Dergisi* 76, sayı 3 (2018): 23-54.

- Dorscheid, Peter. *Austritt und Ausschluss eines Gesellschafters aus der personalistischen Kapitalgesellschaften*. Zürich: Schultess Polygraphischer, 1984. (Kısaltma: *Austritt und Ausschluss*)
- Ekkenga, Jens. “§ 30 Kapitalerhaltung.” İçinde *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, Ed. Holger Fleisher ve Wulf Goette. 4. Auflage. München: C.H. Beck, 2022.
- Eren, Erkan. *Limited Şirketlerde Ortaklıktan Çıkarma ve Ayrılma Akçesi*. İstanbul: On İki Levha, 2022.
- Eryiğit, Harun. *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Anonim Ortaklıklarda Sermayenin Korunması İlkesi*. İstanbul: On İki Levha, 2020.
- Fleischer, Thomas. “GmbHG §30 Kapitalerhaltung.” İçinde *Gesellschaftsrecht*, Ed. Martin Hennsler ve Lutz Strohn. München: C.H. Beck, 2024.
- Fleischer, Thomas. “GmbHG §34 Einziehung von Geschäftsanteilen.” İçinde *Gesellschaftsrecht*, Ed. Martin Hennsler ve Lutz Strohn. München: C.H. Beck, 2024.
- Germann, Sandro. *Die personalistische AG und GmbH*. Zürich: Dike, 2015. (Kısaltma: *AG und GmbH*)
- Gökçe, Selman Yavuz. *Limited Şirkette Ortakların Bağlılık Yükümlülüğü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2024. (Kısaltma: *Bağlılık*)
- Göksoy, Yaşar Can. “Sermaye Şirketlerinde Çıkma, Çıkarılma ve Fesih Davalarının Dava Şartı Olarak Arabuluculuğun (TTK m. 5/A) Kapsamı Açısından Değerlendirilmesi.” İçinde *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Sempozyumu II ve Makaleler - Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Başkanı Merhum Mehmet Kılıç'a Armağan*, Ed. Tekin Memiş, Özge Selin Şener ve Bahar Şimşek, 103-134. İstanbul: On İki Levha, 2020. (Kısaltma: “Arabuluculuk”)
- Gürbüz Usluel, Aslı E. “Limited Şirketlerde Ortağın Ek Ödeme Yükümlülüğü.” İçinde *Prof. Dr. Sabih Arkan'a Armağan*, Ed. İsmail Kırca, Murat Gürel, Başak Şit İmamoğlu, Merve İrem Yener, Ufuk Tekin ve İbrahim Bektaş, 467-480. İstanbul: On İki Levha, 2019. (Kısaltma: “Ek Ödeme”)
- Gürpınar, Bünyamin. “Limited Şirketlerde Çıkma ve Çıkmaya Katılma.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sayı 2 (2016): 73-101. (Kısaltma: “Çıkma ve Çıkmaya Katılma”)
- Handschin, Lukas ve Christof Truniger. *Die GmbH*. Zürich: Schultess, 2019.
- Heidinger, Andreas. “§30 Kapitalerhaltung.” İçinde *Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, Ed. Lutz Michalski, Anderas Heidinger, Stephan Leible ve Jessica Schmidt. 4. Auflage. München: C.H. Beck, 2023.

- Karakılıç, Hasan. “Limited Ortaklıkta Ek Ödeme Yükümlülüğü.” *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sayı 2 (2014): 107-144. (Kısaltma: “Ek Ödeme”)
- Kaya, Ali. “Limited Şirketten Ayrılmanın Hukuki Sonuçları ve Özellikle Ayrılma Akçesi Bağlamında Yeni Ticaret Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi.” *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, sayı 2 (2013): 117-144. (Kısaltma: “Ayrılma”)
- Kendigelen, Abuzer ve İsmail Kırca. *Şirketler Hukuku Cilt III*. İstanbul: On İki Levha, 2022.
- Kleindiek, Detlef. “§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen.” İçinde *GmbH-Gesetz*, Ed. Walter Bayer, Peter Hommelhoff ve Detlef Kleindiek. 20. Auflage. Köln: Otto Schmidt, 2020. (Kısaltma: “§ 34”)
- Küng, Manfred ve Raphaël Camp. *GmbH-Recht Kommentar*. Zürich: Orell Füssli, 2006. (Kısaltma: *GmbH-Recht*)
- Meier, Werner. *Austritt und Ausschluss aus der GmbH gemäss Art. 822 OR*. Zürich: Juris, 1950. (Kısaltma: *Austritt und Ausschluss*)
- Montavon, Pascal ve Jabbour Ivan. “Nachschüsse und Verpflichtungen zu Nebenleistungen in Form von Geld oder anderen Vermögenswerten im Recht der GmbH.” *Der Treuhandexperte*, no. 4 (2023): 236-243. (Kısaltma: “Nachschüsse und Nebenleistungen”)
- Özdamar, Emine. *Limited Şirkette Ayrılma Akçesi*. İstanbul: On İki Levha, 2023.
- Öztürk Dirikkan, Hanife. *Limited Şirkette Ortağın Ayrılması ve Ayrılma Payı*. Ankara: Yetkin, 2005. (Kısaltma: *Ayrılma ve Ayrılma Payı*)
- Paefgen, Walter G. “Zur Ausfallhaftung von GmbH-Gesellschaftern für die Abfindung ausscheidender Mitgesellschafter – dogmatische Grundlage, Voraussetzungen, Anwendungsbereich und kautelarjuristische Gestaltungsfreiheit.” İçinde *Festschrift Für Alexander Reuter zum 65. Geburtstag*, Ed. Achim Compes, Roderich C. Thümmel, Angelo Winkler. 283-309. Köln: Otto Schmidt, 2021. (Kısaltma: “Ausfallhaftung”)
- Pulaşlı, Hasan. *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Adalet, 2024. (Kısaltma: *Şirketler Hukuku*)
- Sanwald, Reto. *Austritt und Ausschluss aus AG und GmbH*. Zürich: Dike, 2009. (Kısaltma: *Austritt und Ausschluss*)
- Seibt, Christoph H. “Anhang § 34 Austritt und Ausschließung eines Gesellschafters.” İçinde *Kommentar zum GmbH-Gesetz, Band I*, Ed. Frank Scholz. 12. Auflage. Köln: Otto Schmidt, 2021. (Kısaltma: “Anh. § 34”)

- Sert, Mehmet Yusuf ve Zeynep Bildik. "Limited Şirketlerde Çıkma ve Çıkarılma Durumlarında Şirketin Kendi Payını İktisabı Sorunu ve İsviçre Hukukunda Durum." *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sayı 2 (2021): 2181-2212.
- Servatius, Wolfgang. "§ 30 Kapitalerhaltung." İçinde *Gesetz Betreffend die Gesellschaften mit Beschränkter Haftung*, Ed. Ulrich Noack, Wolfgang Servatius ve Ulrich Haas. 23. Auflage. München: C.H. Beck, 2022.
- Sevi, Ali Murat. *Sermayenin Oluşturulması ve Pay Sahiplerine İade Edilmesi Yasağı*. Ankara: Seçkin, 2013. (Kısaltma: *Sermaye*)
- Sosnitza, Olaf. "Anhang § 34 Ausschluss und Austritt von Gesellschafter." İçinde *Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, ed. Lutz Michalski, Anderas Heidinger, Stephan Leible ve Jessica Schmidt. 4. Auflage. München: C.H. Beck, 2023. (Kısaltma: "Anh. § 34")
- Souferlos, Ilias. *Ausschließung und Abfindung eines GmbH-Gesellschafters*. Köln: Dr. Otto Schmidt, 1983. (Kısaltma: *Ausschließung*)
- Spitze, Peter Alexander. *Der Ausschluss eines GmbH-Gesellschafters aus wichtigem Grund bei Schweigen der Satzung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1985. (Kısaltma: *Ausschluss*)
- Strohn, Lutz. "§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen." İçinde *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Band I*, Ed. Holger Fleisher ve Wulf Goette. 4. Auflage. München: C.H. Beck, 2022. (Kısaltma: "§ 34")
- Şahin, Ayşe. "Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Limited Ortaklıkta Ortağın Çıkması ve Çıkarılmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi." İçinde *Ersin Çamoğlu'na Armağan*, Ed. Erol Ulusoy, Hamdi Yasaman, M. Turgut Öz, Süheyl Donay, Ünal Tekinalp, 175-210. İstanbul: Vedat, 2013. (Kısaltma: "Çıkma ve Çıkarılma")
- Şener, Oruç Hami. *Limited Ortaklıklar Hukuku*. Ankara: Seçkin, 2017. (Kısaltma: *Limited Ortaklıklar*)
- Taşdelen, Nihat. *Limited Ortaklıklarda Çıkma Çıkarılma ve Fesih*. Ankara: Yetkin, 2012. (Kısaltma: *Çıkma Çıkarılma ve Fesih*)
- Tatlı, Burçak. "Limited Şirketlerde Çıkma, Çıkarma ve Ayrılma Akçesi." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25, sayı 1 (2021): 165-210. (Kısaltma: "Çıkma, Çıkarma ve Ayrılma Akçesi")
- Tekinalp, Ünal. *Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku*. İstanbul: Vedat, 2015. (Kısaltma: *Sermaye Ortaklıkları*)

- Thiessen, Jan. “§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen.” İçinde *GmbHG Kommentar*, Ed. Reinhard Bork ve Carsten Schäfer. 4. Auflage. Köln: RWS, 2019. (Kısaltma: “§ 34”)
- Topaloğlu, Mustafa ve Işık Özer. “Limited Şirketlerde Ayrılma Akçesinin Muacceliyeti ve Ödenmesi.” *Terazi Hukuk Dergisi* 14, sayı 158 (2019): 1955-1967.
- Topaloğlu, Mustafa. “Limited Şirketlerde Ayrılma Akçesinin Ödenmesine İlişkin Sorunların Değerlendirilmesi.” *Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sayı 8 (2017): 171-181. (Kısaltma: “Ayrılma Akçesi”)
- Toraman Çolgar, Emek. *Şirkete Borçlanma Yasası*. İstanbul: On İki Levha, 2019.
- Trüeb, Hans Rudolf ve Reto Wildeisen. “Art. 825.” İçinde *OR Kurzkommentar*, Ed. Heinrich Honsell. Basel: Helbing Lichtenhahn, 2014.
- Ulmer, Peter ve Mathias Habersack, “§ 34 Einziehung von Geschäftsanteilen.” İçinde *GmbHG Großkommentar, Band I*, Ed. Mathias Habersack, Matthias Casper ve Marc Löbbe. 3. Auflage. Tübingen: Mohr Steinbeck, 2019. (Kısaltma: “§ 34”)
- Ulmer, Peter ve Mathias Habersack, “Anhang nach § 34 Ausschließung und Austritt von Gesellschaftern.” İçinde *GmbHG Großkommentar, Band I*, Ed. Mathias Habersack, Matthias Casper ve Marc Löbbe. 3. Auflage. Tübingen: Mohr Steinbeck, 2019. (Kısaltma: “Anh. nach § 34”)
- Wipf, Olivia ve Hans Caspar von der Crone. “Ausschluss eines GmbH-Gesellschafters.” *Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht* 90, no. 5 (2018): 569-583. (Kısaltma: “Ausschluss”)
- Yıldız, Şükrü. *Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Limited Şirketler Hukuku*. İstanbul: Arıkan, 2007. (Kısaltma: *Limited Şirketler Hukuku*)